

Die Zauberflöte

De nachtelijke sluier doorbroken

ISBN-nummer: 978 94 021 3154 3
© maart 2015

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de schrijver.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of the writer.

Voor Judith, Sophie en Louise

*Ich werde aller Orten
an deiner Seite sein
Ich selbst führe dich,
die Liebe leitet mich!*

PAMINA

Inhoud

Inleiding	9
Die Zauberflöte nader beschouwd	11
Samenvatting van het verhaal	11
Mozart en Schikaneder als vrijmetselaar	12
Erleuchteten en Aufgeklärten	12
Alchemie versus deïsme	13
De prins en de prinses	14
De jager en de wolf	15
De Koning is gestorven	16
Papageno vergezelt Tamino op zijn reis	17
Alchemie en Die Zauberflöte	21
Praktische en beschouwende alchemie	21
Het doorbreken van de nachtelijke sluier	23
Alchemie en Egypte	27
De zwarte, witte en rode fase	31
De vuur- en waterproef	33
Muziek als verbinding tussen stof en geest	33
De hoofdfiguren	37
De Koningin van de Nacht en haar man	37
Papageno en Papagena	38
Pamina en Tamino	42
Monostatos en de slaven	44
Sarastro en de priesters	47
Het verhaalsverloop	51
Eerste bedrijf	51
Tamino betreedt het rijk van de Koningin	51
Pamina in de wijsheidstempel van Sarastro	55
Tamino bereikt de tempel van Sarastro	59
Tamino en Pamina zien elkaar de eerste keer	61
Tweede bedrijf	62
De Vergadering van de priesters	63
De Drie Dames en de Koningin van de Nacht verschijnen	65
Papageno ontmoet de oude vrouw	67
Tamino en Pamina ontmoeten elkaar en worden weer gescheiden	69
Papageno is van Tamino gescheiden en ontmoet Papagena	70
Pamina wil zichzelf van het leven beroven	73
Tamino en Pamina worden voorgoed verbonden	76
Papageno en Papagena worden verbonden	77
De zon verdrijft de nacht	79

Nabeschuwing	81
Tot slot	85
Literatuur	89
Bijlage: de inhoud van Die Zauberflöte	91

Inleiding

Die Zauberflöte is een van de meest geliefde opera's ooit geschreven. Het werk is 1791 in Wenen in première gegaan en keert tot op de dag van vandaag wereldwijd regelmatig terug in de programmering van de bekende operahuizen. De muziek is geschreven door W.A. Mozart naar het libretto van theaterproducent J.J. Schikaneder.

Iemand die Die Zauberflöte beluistert begrijpt meteen waarom het werk zo populair is onder liefhebbers van opera. De muziek is een aaneenschakeling van gevarieerde melodieën die de toehoorder direct weten te raken. Vanwege de toegankelijkheid van de muziek en de afwisseling van de elementen waaruit zij is opgebouwd, wordt Die Zauberflöte door sommigen gezien als de eerste musical in de muziekgeschiedenis. Maar zo toegankelijk en meeslepend als haar muziek is, zo ontoegankelijk is haar libretto.

Dat is niet verwonderlijk. Zowel het verhaal als de daarin optredende personages hebben in hun letterlijke zin namelijk geen betekenis. Worden zij letterlijk genomen dan is het werk niet meer dan een onbegrijpelijke opeenvolging van onsamenhangende gebeurtenissen, die ten tonele wordt gevoerd door al even onbegrijpelijke figuren. Pas wanneer de teksten, handelingen en figuren gezien worden als deel van een symbolisch verhaal kan er een logisch, samenhangend en consistent beeld van de inhoud naar voren komen.

Omdat een betekenis van een symbool zelden eenduidig is, is het niet verwonderlijk dat er talloze interpretaties van deze opera in omloop zijn. Afhankelijk van zijn achtergrond zal bij een toeschouwer het ene symbool meer in het oog springen dan het andere. Zo herkent de Christen de palmtakken, de koning en de wijn die in het werk voorkomen, de freudiaan vallen vooral het klokkenspel en de fluit op, de Jungiaan ziet een prins die op zoek gaat naar zijn prinses en bij de vrijmetselaar springt het opgevoerde inwijdingsritueel in het oog.

Maar interpreteren we de gebruikte symbolen anders dan zij door de makers zijn bedoeld, dan worden wij bij een lang en complex verhaal als Die Zauberflöte onherroepelijk afgestraft doordat de duiding talloze inconsistenties zal bevatten, gebeurtenissen onverklaard blijven en de verhaallijn nietszeggend is of doodloopt.

De door de makers gebruikte symbolen vormen onderdeel van een complexe puzzel, die door de toeschouwer in elkaar moet worden gelegd. Wordt de puzzel verkeerd in elkaar gelegd, dan komen we op de ene plaats stukjes tekort, terwijl er op de andere plek stukjes overblijven. Maar slagen we erin om alle stukjes op de juiste plaats te leggen, dan ontstaat er een helder beeld van het werk en de boodschap die erin verscholen ligt. Een boodschap die ook voor de hedendaagse mens van grote betekenis is: de opera vertelt een verhaal waaruit de hedendaagse mens kracht kan putten, en hem tegelijk ook tot nadenken kan stemmen.

Het hoofddoel van dit boek is om het verhaal en haar onderliggende boodschap zo duidelijk mogelijk aan de lezer over te brengen. Omwille van de leesbaarheid is afgezien van het onderbouwen van de gegeven symboolduidingen door middel van literatuurverwijzingen. Aan het einde van het boek is echter een literatuurlijst opgenomen waarin een aantal belangrijke werken staat vermeld die kunnen worden geraadpleegd door de geïnteresseerde lezer die zijn kennis in de gebruikte symbolentaal wil verdiepen.

In de bijlage van dit boek is een korte weergave van de taferelen uit het libretto opgenomen. Een lezer die het verhaal van *Die Zauberflöte* niet of slechts oppervlakkig kent, wordt aangeraden om deze samenvatting te lezen alvorens te beginnen aan het eerste hoofdstuk. De compacte beschrijving van de opera die daar wordt gegeven kan dan beter worden begrepen.

Daar waar een beschrijving direct terugslaat op een bepaald woord of zin uit de opera, is de oorspronkelijke Duitse tekst opgenomen in een voetnoot. Op die manier kan de lezer gemakkelijk de verwoording zien zoals die is gebruikt door de makers van *Die Zauberflöte*. In elke voetnoot wordt eerst het bedrijf waarin de tekst kan worden teruggevonden aangegeven, gevolgd door het nummer van het betreffende tafereel.